

ОЦІНКА АГЕНТСТВОМ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВІДКИ РЕСПУБЛІКИ ХОРВАТІЯ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ

В. О. Паливода, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Наприкінці червня 2023 р. Агентство безпеки та розвідки Республіки Хорватія (далі – SOA¹) оприлюднило щорічний звіт про свою діяльність з оцінкою викликів і загроз національній безпеці країни².

Висновки

1. Наслідки повномасштабної агресії Росії проти України спостерігаються і на Балканському півострові. РФ зацікавлена підтримувати в цьому регіоні стан перманентної нестабільності, щоб відвернути увагу світу від війни проти України.

2. Співпраця з Міжнародним центром передового досвіду розвідки OSINT, створеного SOA, може бути корисною для відповідних державних органів України.

У передмові до звіту директор SOA Д. Маркич наголосив, що впродовж останніх років спецслужба відстежувала тенденції розвитку безпекового середовища. Деякі з таких тенденцій виявилися непрогнозованими. Це, зокрема, зростання активності ІДІЛ, масштабні терористичні атаки в європейських містах, посилення протистояння розвідок (як за часів Холодної війни), численні кібератаки, масова нелегальна міграція та наслідки кліматичних змін для планетарної безпеки.

Проте всі ці роки SOA постійно тримала у полі зору одну потенційну загрозу. І зазначена загроза реалізувалася на початку 2022 р. як велика конвенційна війна на європейському континенті – відбулося повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну. Оскільки війна триває, завдаючи величезних людських

¹ Від назви спецслужби хорватською мовою – Sigurnosno-obavještajna agencija.

² SOA – орган, підпорядкований президенту та прем'єр-міністру Хорватії через Раду національної безпеки. Агентство створено у 2006 р. шляхом об'єднання Розвідувального і Контррозвідувального агентств. Повноваження: розвідувальна та контррозвідувальна діяльність, захист конституційного ладу, забезпечення внутрішньої безпеки та кібербезпеки, боротьба з тероризмом та екстремізмом, корупцією, економічною та транскордонною організованою злочинністю (у разі загрози національній безпеці). Крім того, SOA спільно з іншими компетентними органами, з'ясовує долю та розшукує місця поховання зниклих безвісти під час Вітчизняної війни. Так називають війну Хорватії за незалежність у 1991–1995 рр. проти агресії об'єднаних сил: місцевих сербських екстремістів, союзної Югославської Народної Армії, Сербії і Чорногорії (фактично, проти анексії Хорватії Сербією).

і матеріальних втрат, очевидно, що вона матиме стратегічні наслідки для глобальної безпеки, світової економіки, міжнародного порядку та багатосторонніх механізмів мирного вирішення конфліктів. Наслідки війни вже відчуються на регіональному (зокрема у Хорватії), європейському та євроатлантичному рівнях, що змушує уряди країн активізувати зусилля щодо зміцнення колективної оборони та безпеки.

Керівництво SOA вважає, що захист національної безпеки країни буде ефективнішим за підтримки та довіри хорватського суспільства. Поінформована громадськість відіграє вирішальну роль у відстоюванні національних інтересів, тому основна мета щорічних звітів SOA – всебічний огляд викликів і загроз, з якими доводиться стикатися країні.

Російська агресія проти України – загроза глобальній безпеці та стабільності в довгостроковій перспективі

Агресією проти України Росія не лише порушила міжнародне право, а й підірвала встановлену структуру європейської безпеки, побудовану на принципах, викладених у Гельсінському заключному акті 1975 р.

Після невдалої спроби швидко захопити Київ, РФ нині дотримується тактики виснаження, вважаючи, що Україна та країни Заходу втомляться від війни раніше за Росію. Це, у свою чергу, змусить їх піти на поступки Росії під час переговорів. Водночас РФ готова продовжувати додаткову мобілізацію та посилювати ракетні удари по цивільних об'єктах в Україні.

Стратегічні цілі Росії залишаються незмінними: встановлення контролю над Україною та зміна структури європейської безпеки відповідно до інтересів Кремля. Москва прагне зупинити подальше розширення НАТО, повернути військові об'єкти Альянсу у місця дислокації, де вони були до 1997 р.

Росія намагається зберегти власну виключну зону інтересів, особливо зосереджуючись на територіях, які раніше входили до складу СРСР. Однак через війну проти України та нездатність перемогти в ній, довіра до РФ у військовій та безпековій сферах у країнах колишнього СРСР значно зменшилася.

Агресивні дії Росії прискорили ерозію міжнародних механізмів та організацій безпеки, підвищили ризик збройного зіткнення на континенті між НАТО і РФ. Така ситуація спонукала Швецію та Фінляндію приєднатися до Альянсу, що зміцнило оборонні можливості ЄС, змусило уряди європейських держав збільшити інвестиції в оборону власних країн.

Росія продовжує використовувати енергоносії (особливо газ) як один із основних інструментів тиску на європейські країни з метою підриву їхньої єдності. Євросоюз відреагував на це збільшенням імпорту неросійського газу, а США стали його основним експортером до ЄС. У першому півріччі 2022 р. Європа вперше отримала більше газу із США, ніж із РФ.

Санкції, введені західними державами, призвели до фактичної ізоляції Росії на континенті. Проте великі незахідні країни, такі як Китай та Іран, намагаються підтримувати та навіть зміцнювати свої відносини з РФ. Крім того, на Генеральній Асамблеї ООН, незважаючи на консенсус більшості в засудженні російської агресії в Україні, чимало країн Африки, Південної Америки та Азії утрималися від запровадження економічних санкцій проти Росії.

Упродовж 2022 р. Росії вдалося пом'якшити наслідки уведених санкцій за рахунок експорту енергоресурсів за високими цінами. Водночас зростання витрат на енергію та продовольство в поєднанні з потенційним їх дефіцитом у менш розвинених регіонах може призвести до соціальної напруги, конфліктів та міграції.

Війна Росії проти України виявила зростання значення недержавних суб'єктів у міжнародних відносинах. Так, Україна використовує приватну супутникову інтернет-систему «Starlink» для забезпечення зв'язку, тоді як РФ задіяла приватну військову компанію «Вагнер» для ведення комплексних бойових дій.

Одним із довготермінових наслідків конфлікту в Україні є доступність та розповсюдження вогнепальної зброї, яка може потрапити до рук терористичних і злочинних організацій.

Глобальні відносини в контексті війни в Україні

У глобальному масштабі російське вторгнення в Україну означає ескалацію суперництва між Заходом і його цінностями та незахідними неліберальними й авторитарними суб'єктами. На зовнішньополітичному фронті Росія активно втілює заходи, мета яких – формування геополітичної коаліції авторитарних держав, котрі протистоятимуть Заходу.

У цьому контексті Китай, разом із РФ, є основним системним суперником США та Заходу, а відносини між Пекіном і Москвою після російської агресії проти України ще більше поглибилися. Однак у цих відносинах все більше виявляється дисбаланс на користь КНР. Залежність Росії від Китаю з метою пом'якшення економічних і політичних санкцій Заходу призведе до зменшення впливу РФ у сферах, де перетинаються інтереси обох держав. Яскравим прикладом зменшення впливу РФ є Центральна Азія, регіон, який Росія вважає сферою власних інтересів.

Євросоюз визначає КНР як партнера для співпраці, а також і як економічного конкурента та системного суперника. У Брюсселі стурбовані значним розвитком і модернізацією Збройних сил Китаю (включно з посиленням ядерного потенціалу), розширенням присутності КНР у морській і космічній сферах, а також використанням Пекіном кіберінструментів і гібридних тактик.

США, незважаючи на посилення присутності в Європі та активну військову підтримку України, розглядають КНР як основного стратегічного суперника (особливо щодо Тайваню).

Китай продовжує проводити амбітну стратегію, спрямовану на посилення власної глобальної присутності та впливу. Значно зміцнюючи свій військовий потенціал, Китай прагне зрівнятися у військовій могутності зі США. Одночасно КНР просуває власну політичну, економічну систему та систему цінностей як альтернативу західній ліберальній моделі. Щоб досягти цього, Китай використовує міжнародні ініціативи, такі як: Новий шовковий шлях, Ініціатива глобальної безпеки та Шанхайська організація співробітництва. Зазначені ініціативи спрямовані на країни БРІКС та інші країни так званого Глобального Півдня. КНР також прагне посилити свій політичний вплив на Близькому Сході.

Однак, незважаючи на зростання суперництва між євроатлантичною спільнотою на чолі із США та блоком автократичних держав, очолюваних Китаєм і Росією, навряд чи можна сподіватися на повернення до біполярного світового порядку часів Холодної війни. Багато країн, зокрема такі, як Бразилія, Індія та Південно-Африканська Республіка, наразі утримуються від приєднання до будь-якої сторони.

Безпекове середовище навколо Хорватії

Ситуація на Західних Балканах характеризується відсутністю прогресу в процесах стабілізації та реформ, насичена численними невирішеними міждержавними та міжетнічними проблемами. Наслідки воєн 90-х років продовжують впливати на міжетнічні відносини, створюючи постійні виклики для національної безпеки Республіки Хорватія. Хорватія має широкі економічні та торговельні інтереси на Балканському півострові, де у прикордонних з нею районах проживає значна кількість хорватів (як конституційна нація³ або як національна меншина). А несприятливі економічні, соціальні та політичні умови спричинили посилення радикальних поглядів, зокрема націоналістичних, екстремізму, еміграції населення з країн Західних Балкан до Західної Європи.

Потік нелегальної міграції вздовж усіх середземноморських маршрутів залишається постійним. Інтенсивність окремих маршрутів залежить від різноманітних факторів, таких як: ситуація на місцях, зміни міграційної політики урядів країн уздовж маршруту, погодні умови та наявність контрабандних мереж. З 2017 р. міграційний потік середземноморськими шляхами стабільно зменшувався, а з 2021 р. спостерігається його зростання.

Розвідувальна діяльність проти Хорватії та інформаційні війни

Хорватія, як член НАТО і ЄС, є постійним об'єктом розвідувального інтересу для країн, які сприймають її як конкурента у сфері безпеки, політики чи економіки. У зв'язку з цим SOA вживає відповідних заходів. Так, у квітні 2022 р. з

³ Хорвати є однією з трьох так званих конституційних (або державотворчих) націй Боснії і Герцеговини, де вони становлять 13 % від загальної чисельності населення країни.

Хорватії видворено 18 дипломатів і 6 адміністративно-технічних працівників посольства РФ, що спричинено їхньою причетністю до проведення розвідувальних операцій на території країни.

Триває поширення дезінформації та наративів, у яких Хорватія постає як дестабілізуюча сила в регіоні (насамперед у Боснії та Герцеговині) та як ненадійний член НАТО і ЄС. Остаточна мета таких інформаційних операцій – завдати шкоди зусиллям Хорватії у сфері зовнішньої політики, ослабити її позиції в євроатлантичних структурах і спричинити розлад у відносинах між країнами – членами НАТО і ЄС.

Крім поширення антихорватських, антизахідних і проросійських наративів, російські портали сербською мовою активно формують громадську думку в сусідніх країнах, проводячи паралелі між політикою Хорватії та режимом усташів⁴ під час Другої світової війни.

Крім звичайних методів розвідувальної діяльності, спецслужби все частіше використовують сучасні технології. Отже, зростає тенденція посилення кібератак на інформаційну інфраструктуру державних установ. Такі кібератаки здійснюють кібергрупи, які підтримують зв'язки з розвідками країн, що організують або використовують їхні послуги. Тому у 2019 р. SOA ініціювало створення Центру кібербезпеки, в якому працює спільна команда кіберекспертів з різних органів безпеки та розвідки.

Економічна безпека

Глобальні економічні збої, спричинені COVID-19, посилилися кризою системи охорони здоров'я, яку спровокувала пандемія. Згодом агресія РФ проти України ще більше порушила світові економічні потоки, зокрема в енергетичному та сільськогосподарському секторах.

Санкції, накладені на Росію, призвели до перенаправлення її експорту енергоносіїв з країн Європи на неєвропейські країни. Підвищення цін на нафту забезпечило РФ значні прибутки, дозволило продовжити агресію проти України та пом'якшити наслідки санкцій.

Після російського вторгнення LNG-термінал (LNG – liquefied natural gas – зріджений природний газ) на острові Крк набув стратегічного значення як один із життєво важливих активів Хорватії для підтримки європейської енергетичної та економічної безпеки. Незважаючи на обмеження пропускної здатності, LNG-термінал забезпечує альтернативний маршрут постачання газу, підвищує енергетичну безпеку Хорватії та сусідніх країн.

⁴ Усташі – сепаратистське, націоналістичне і терористичне таємне товариство в Югославії, яке у 1920–1940 рр. переросло у фашистський політичний рух. У 1941–1945 рр. були при владі у так званій Незалежній державі Хорватія, яка стала сателітом III Рейху.

Міжнародний центр передового досвіду розвідки OSINT

У червні 2022 р. уряд Хорватії ухвалив рішення про створення Міжнародного центру передового досвіду розвідки з відкритих джерел інформації (OSINT – англ. Open source intelligence – розвідка на основі відкритих джерел). Створення такого Центру доручили SOA. Статус Центру буде закріплено у спеціальному законі. SOA має намір залучити до його діяльності зацікавлені європейські спецслужби. Центр розроблятиме доктрини, стандартизовані процедури та методологічні рамки для оптимізації використання даних OSINT і сприятиме взаємодії європейських спецслужб. Центр також планує організувати професійні курси, семінари, конференції та інші заходи, спрямовані на стратегічне вдосконалення OSINT.